

1570 YILINDA İSTOLNİ BELGRAD SANCAĞI'NDA ERBÂB-I TIMAR

ERBÂB-I TIMAR IN ISTOLNI BELGRADE SANJAK IN 1570

Mustafa IŞIK¹

Öz

Endüstri Devrimi'nden önce Orta ve Yeniçağ'da geleneksel ve kuru tarım ekonomisine sahip imparatorlukların asker yetiştirme ve ordu beslemeleri için gereken en önemli unsur toprak ve toprağı işleyen köylü ailesi idi. Nakit ekonomisinin gelişmediğı tarım imparatorluklarında devlet arazileri ile onları işleyen köylü halkın birleşmesi sonucunda ortaya çıkan tarımsal ürünlerden alınan vergiler aynı alınır ve devlet hizmetindeki kişilere maaş olarak yine aynı verilirdi. Bu sistem Akdeniz Havzası'ndaki tarım imparatorluklarında thema, pronia, ikta ..vb adlarla bilinirken Osmanlı Devleti bu uygulama için Tımar Sistemi ismini kullanmıştır. İncelediğimiz 497 numaralı Tımar İcmal Defteri'ndeki verilerden Macaristan'ın önemli krallık merkezlerinden birisi olan İstolni Belgrad Sancağı'nın Osmanlı hakimiyetinde 1570 yılındaki toplam gelirlerinin has, zeamet ve tımar olarak kimlere ve ne miktarda tahsis edildiğı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu inceleme neticesinde İstolni Belgrad Sancağı'nda Tımar Sistemi'nin tüm unsurlarının var olduğu ve sistemin uygulanarak devlet erkani ve askerlere rütbelere göre ilgili sancaktan dirlik/maaş verildiğı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : İstolni-Belgrad, Székesfehérvár, Tımar Sistemi, Macaristan

Abstract

In the medieval and early modern era before the Industrial Revolution, the land and the people who cultivated land were the most important elements for the recruitment and feeding of the army of empires with traditional and dry farming economies. In agricultural empires where the cash system did not develop, taxes on agricultural products produced by the peasants on state lands were collected in kind. The salaries were also given in kind to the people in state service. While this system is known as thema, pronia, ikta, etc. in the agricultural empires in the Mediterranean basin, the Ottoman Empire used the name Tımar - System for this practice. According to the data in Tımar İcmal Book no 497; It has been revealed to whom and how much of the total revenues of Istolni Belgrade Sanjak, one of the important kingdom centers of Hungary under Ottoman rule in 1570, was given as has, zeamet and tımar. As a result of this study, it is understood that all elements of the Tımar System was observed in Istolni Belgrade Sanjak and the system was also implemented as the state officials and soldiers were paid dirlik/salary from the related banner according to their rank.

Keywords : İstolni-Belgrad, Székesfehérvár, Tımar System, Hungary

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, egeli21@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-4614-6799

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi 09-11-2019– Kabul Tarihi:03/04/2020

DOI:10.17755/esosder.644672

Atf için: Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; 19(75):2138-2152.

Giriş

Orta Avrupa'da Tuna, Tisa ve Drava Nehirleri gibi çok büyük su yollarına, bereketli ovalara ve muhkem kalelere sahip olan Macaristan toprakları sahip olduğu stratejik konumundan dolayı hem Osmanlı Devleti hem de Habsburglular için çok önemliydi. 1456 yılında başarısızlıkla sonuçlanan Belgrad Seferi'nden sonra Osmanlı Devleti bir süre Sırbistan ve Macaristan akınlarına ara vermişti. Ancak Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521 yılında Macaristan'ın kapısı sayılan Belgrad'ı fethetmesi ardından 1526 yılında Mohaç Savaşı'nda Ortaçağ Macar Krallığı'na son verilmesi neticesinde artık Macar topraklarında Osmanlı hakimiyeti ve idaresi başlayacaktır. Bu çalışmada Macaristan'ın en önemli üç krallık ve taç merkezlerinden birisi olan İstolni Belgrad'ın Osmanlı hakimiyeti döneminde nasıl yönetildiği, buranın Osmanlı Devleti'nin hazinesine ne kadar katkı sağladığı ve sancaktaki tımar sistemi dahilinde oluşan yapı ile dirlik sahiplerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada kullanılan metot ise Osmanlı tahrir sistemi kapsamında sancağın 1570 yılında tahrir komisyonu tarafından tutulan kayıtlarının ve ortaya çıkarılan 497 numaralı Tımar-İcmâl Defteri'ndeki verilerin değerlendirilmesi ve analiz edilmesi olacaktır. Bu bağlamda tımar sisteminin dolayısıyla doğrudan fetih ve hakimiyet usulünün payitahttan oldukça uzak bir sınır bölgesinde nasıl uygulandığı, dirlik sahiplerinin kimlerden oluştuğu, bu kişilerin dini mensubiyeti ve ne kadar gelire sahip oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile Macaristan'daki Osmanlı sancak idaresi ve şehir tarihi alanına katkı sağlanması planlanmaktadır.

1.İstolni Belgrad'ın Kuruluşu ve Kısa Tarihçesi

Macarca *Székesfehérvár*, Almanca *Stuhlweißenburg* ve Latince *Alba Regia* olarak adlandırılan şehrin ismi Osmanlı Devleti tarafından İstolni Belgrad veya Belgrad-ı Üngürüs olarak kullanılmıştır(Dávid, 2001: 405). Macaristan'ın batı bölgesinde Balaton Gölü'nün kuzeyinde ve Budin'in 58 km. kuzeybatısında düz bir alan üzerine X.yüzyılda kurulan şehir, Aziz İstvan döneminde (1000-1038) başkent haline gelerek bu özelliğini XVI.yüzyıla kadar sürdürmüştür(Bilge, 2001: 47). Kral Istvan'ın buraya defnedilmesinden sonra Ortaçağ boyunca Macar krallarının birçoğu burada taç giymiştir. Macaristan'ın diğer krallık merkezleri Budin² ve Estergon ilerleyen süreçte daha fazla önem kazansa da İstolni Belgrad da saygınlığını korumuştur(Dávid, 2001: 405).

İstolni Belgrad'ın kuruluşu hakkında tarihçiler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Şehrin ismine en erken Vespem Piskoposluk Bölgesi'nin kuruluş belgelerinde rastlanılmaktadır. 1005 yılına tarihlenen bu belgeden o zamanlarda İstolni Belgrad'ın krallık merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Macar kronikleri ise şehrin kuruluşunu şehir merkezine bazilika'nın inşası ile ilişkilendirmektedir. Buna göre; Kral İstvan, Bulgarlar ile yaptığı savaş neticesinde galip geldikten sonra ele geçirdiği ganimet ve hazine ile bu kiliseyi inşa ettirmiştir. Ancak bir diğer iddiaya göre; Kral Geza, 997 yılında vefat ettiğinde oğlu Istvan I tarafından son yolcuğu için ilk defa açılan bu kilisede tören düzenlenmiştir. Buradan da bazilikanın Istvan I'den önce inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır(Fügedi, 1969: 113-115). Bir diğer kaynak da İstolni Belgrad'daki bazilikanın Kral Istvan tarafından yaptırıldığını belirtmektedir. Buna göre; Kral Istvan idari merkezini değiştirmiş ve ancak Pannonia'daki yeni hac yolunun en kısa güzergâhının Estergon'dan geçmesinden dolayı buraya dokunmayarak kendisine İstolni Belgrad'da yeni bir krallık merkezi kurduktan sonra

² Obuda, İstolni Belgrad ve Estergon'dan oluşan üçgen, 1000 yılında Macar Krallığının kuruluşundan itibaren devletin başkenti ve merkezi sayılmıştır. Bunlardan Estergon, Macarların Başpiskoposluk merkezi, İstolni Belgrad (Szekesfehervar) kralların taç giydiği ve gömüldüğü merkez iken 13.yüzyıldan itibaren krallar Obuda'da ikamet etmeye başlamışlardır. Detaylı bilgi için Bkz. (Kubinyi, 1991:15).

burada krallığın ibadet ve cenaze işlerinin yapıldığı bir bazilika inşa ettirmiştir(Györfyy, 1971: 8). Yani genel anlamda şehrin kuruluşu ile bazilikanın kuruluşu özdeşleştirilmiştir.

Ortaçağ Macaristanı'nın en önemli şehirlerinden biri olan İstolni Belgrad, bu özelliğini kısmen saygın kiliseleri ve kilise meclislerine kısmen de hareketli ticaretine borçludur. XII.yüzyılda bilhassa önem kazanan şehrin ticareti XVI.yüzyıla kadar bu önemini korumuştur (Fügedi, 1969: 103).

Osmanlı Devleti, İstanbul'un fethinden sonra cihan-şümul bir siyaset takip ederek dünya hakimiyetini hedeflediğinden yönünü batıya çevirerek Avrupa'da büyük bir güç olan Habsburglular üzerine yürümüştür. Bu bağlamda Kanuni Sultan Süleyman Orta Avrupa'ya ulaşabilmek için kilit konumda yer alan Belgrad'ı 1521 yılında ve Budin'i ise 1541 yılında ele geçirmiştir(İnalcık, 2009: 149-159).

1541 yılında Budin'de Osmanlı hakimiyetinin kurulması ve idare merkezinin Budin'in Beylerbeyliği olarak belirlenmesinden sonra Macaristan'daki Osmanlı hakimiyetinin güvenliğini tesis etmek için Osmanlı Devleti, Macaristan'da stratejik açıdan önemli noktalar üzerine sefere çıkmıştır(Kopčan, 1973: 619). İstolni Belgrad'ın Osmanlı hakimiyetine girişi Kanuni Sultan Süleyman'ın 1543'teki Estergon Seferi'nin bir sonucudur. Estergon üzerine planlanan bu seferin en önemli nedeni Osmanlı ordusunun İstanbul'a dönüşünden sonra Ferdinand'ın Budin ve Peşte'yi muhasara etmesidir. Bunun üzerine Sultan Süleyman 23 Nisan 1543 tarihinde bizzat başta kendisi bulunarak Macaristan üzerine tekrar sefere çıkmıştır. Bu esnada Budin'deki Türklerin sayısı 8.000 civarında iken Ferdinand'ın kuvvetleri 80.000 civarındaydı. Padişahın ordusuyla geldiğini duyan Ferdinand geri çekilmiş, Osmanlı ordusu ise Ferdinand'ın elinde bulunan Estergon ve İstolni Belgrad'ı alarak İstanbul'a geri dönmüştür(Uzunçarşılı, 1998: 338-339, Yücel, 1991: 75-76, Gökbilgin, 1997: 128-129, İpçioğlu, 1990:158, Schaendlinger, 1984: 189). Fetihden sonra Sultan Süleyman, İstolni Belgrad'da Macar krallarının defnedilmiş³ olmasının önemine saygı göstererek küçük bir kilisenin camiye çevrilmesini emretmiş ve büyük katedrale dokunmamıştır(Turan, 2005: 48).

İstolni Belgrad'ın 4 Eylül 1543 tarihinde Osmanlı hakimiyetine girmesinden sonra ilk sancakbeyliğine 600.000 akçe has ile Budin Beylerbeyi Yahya Paşa'nın kardeşi İnebahtı Beyi Yahyapaşazade Ahmed Bey tayin olunmuş ve emrine 4000 kişilik bir askeri garnizon tahsis edilmiştir(Peçevi, 1981:187). İstolni Belgrad Kadılığına ise Beğlizade Recep Efendi atanmıştır(Evliya Çelebi, 2011: 3725). Osmanlı Macaristanı'nda yer alan şehirlerin Osmanlı hakimiyeti dönemindeki gelişimleri⁴ için İnalcık, Macaristan'da Osmanlı ve Türk kültürünün fetihlerden sonra özellikle Budin, Peşte, Szeged ve İstolni Belgrad gibi büyük yönetim merkezlerinde geliştiğini ifade etmektedir. Ekonomik gelişmelerin ise özellikle Tuna Nehri üzerinde iskeleye sahip olan Estergon, Vac ve Kuvin gibi bölgelerde geliştiğini, İstolni Belgrad ve Solnok'un gelişmelerinin stratejik koşullardan ileri geldiğini savunmaktadır(İnalcık ve Quataert, 2000: 366).

XVII.yüzyılda şehri ziyaret eden Evliya Çelebi, 2000'i cebeli toplam 3000 asker tarafından korunan İstolni Belgrad Kalesi'nin etrafının 6000 adım olduğunu, çevresinin bataklıklarla çevrili ve hendeksiz olduğunu, 13 zeameti ve 355 adet tımarı olduğunu söylemektedir. Evliya Çelebi'nin ifadelerinden İstolni Belgrad'ın 9 büyük tabyası ve her

³ Mohaç Savaşı'nda Kanuni Sultan Süleyman'a yenilerek savaş meydanında hayatını kaybeden Macar Kralı II.Lajos, 9 Kasım 1526 tarihinde İstolni Belgrad'da defnedilmiştir. Bkz. (Kaldy-Nagy, 1974-a:177).

⁴ Macaristan'da Osmanlı Hakimiyeti döneminde Beylerbeyileri tarafından önemli sosyal, kültürel, eğitimsel ve dini yapılar inşa ettirilmiştir. Örneğin Sokullu Mustafa Paşa'nın beylerbeyliği döneminde Budin'de 1 cami ve 2 küçük mescit ile 12 odalı bir medrese, Peşte'de 1 cami ve 1 medrese, İstolni Belgrad'da 1 cami ve 1 mescit, Ösek'te 1 cami, Nemci, Füleki ve Földvar'da da birer cami inşa ettirmiştir. Bkz. (Kaldy-Nagy, 1972: 446).

tabyada 40-50 adet balyemez toplarının bulunduğunu, varoşunda ise 4 cami, 4 medrese ve 11 tekkenin var olduğunu anlıyoruz(Evliya Çelebi, 2011: 3729-3735).

İstolni Belgrad, 1543 yılından 1602 yılına kadar 59 yıl ve 1603 yılından 1688 yılına kadar 85 yıl olmak üzere toplamda 144 yıl boyunca Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır(Dávid, 2001: 405).

2. Teorik Olarak Tımar Sistemi ve Uygulanması

Türkçe’de *dirlik* sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılan tımar kelimesinin sözlükteki karşılığı *bakım* veya *ilgi* olarak ifade edilmektedir. Osmanlı tarihi terminolojisinde ise tımar Osmanlı Devleti’nde askeri veya idari bir hiyerarşiyi ekonomik olarak desteklemek ve finanse etmek için tevarüs yoluyla devredilemeyen tahsisat anlamına gelmektedir(İnalçık, 2012: 168). Halil İnalçık tımar kelimesini bu şekilde açıklarken Ömer Lütfi Barkan tımarı “*Tımar, Osmanlı İmparatorluğunda geçimlerini veya hizmetlerine âit masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve me’murlara, muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsili selâhiyeti ile birlikte tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına ve bu arada bilhassa defter yazılarındaki senelik geliri 20.000 akçeye kadar olan askerî dirliklere verilen isimdir*” (Barkan, 1977: 286) şeklinde açıklamaktadır. Mustafa Akdağ da tımarı devletin kendi hizmetindeki kişilere görevleri karşılığında nakit para vermek yerine bazı bölgelerin aynî gelirlerini kendi nam ve hesaplarına toplamaları için verilen yetki olarak ifade etmektedir(Akdağ, 1945: 419). Bu açıdan bakıldığında her üç açıklamadan da para ekonomisinin yeterince gelişmediği Orta ve Yeniçağ’da ekonomik şartlar ve tarihi zaruretler nedeniyle devletlerin aynî ekonomi sistemini benimsemelerinden dolayı vergilerin aynî olarak alındığı buna binaen maaşların da aynî olarak ödendiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden Ömer Lütfi Barkan, tımar sistemini ekonomik şartlar ve tarihi zaruretlerin neticesinde kendiliğinden ortaya çıkan doğal bir sistem olduğunu ve dolayısıyla herhangi bir ırka veya devlete mal edilemeyeceğini ifade etmektedir(Barkan, 1977: 293). Türk imparatorluklarında tımar sistemi esasında Türklerin XI.yüzyılda İslam dünyasında egemen güç haline geldikten sonra kendi askeri gelenek ve teşkilatlarıyla yerli müesseseleri sentez yapmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Osmanlılar da bu rejimi mevcut durumdaki şartlara göre düzenleyerek geliştirerek devletlerini ayakta tutabilmişlerdir(İnalçık, 1964: 758). Osmanlı Devleti’nde çok önemli askerî, idârî, mâlî ve içtimâî bir müessese olan tımar sistemi’nin menşei ve Avrupa’daki uygulamaları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları hakkında en kapsamlı çalışmalardan birisi Yücel Öztürk tarafından yapılmıştır. Öztürk, *tımar* ile *thema* terimlerinin ortaya çıkışını ve uygulamalarını birbiriyle mukayese ettiği çalışmada; Bizans İmparatorluğu’nda VII.yüzyıldan itibaren kullanılan *thema, themata, tagma, tagmata* tabirlerinin Asya menşeli *tümen* ve bunun Moğolca’daki karşılığı *tamma* ile bağlantılı olduğunu ve bu sistemin Bizans’a Sasaniler, Avarlar ve Peçenekler vasıtasıyla sirayet ettiğini savunmaktadır. Öztürk ayrıca Bizans proniası ile Osmanlı tımarının aynı olduğunu ikisi arasında en önemli farkın merkezi otoritenin uygulanması açısından ortaya çıktığını ancak her iki sistemin de zamanla değişim göstererek thema sisteminin pronia’ya buna karşın tımar sisteminin de mâlikâneye dönüştüğünü ifade etmektedir(Öztürk, 2013: 161-204).

Sistemin etimolojisi ve menşeyinden sonra kısaca işleyişinden ve unsurlarından bahsetmek gerekmektedir. Tımar Sistemi bünyesinde hizmetleri karşılığında dirlik verilen kişiler sahib-i arz olarak adlandırılırsalar da bunlar toprağın gerçek mülkiyetine sahip değillerdi. Hizmetleri ve sadakatleri devam ettiği sürece dirliklerinin tasarruf haklarına ve dirlikleri dahilindeki reaya üzerinde bir takım feodaliteye benzer haklara sahiptiler. Bu amaçla dirlik sahibi toprağını satamaz, vakfedemez ve miras bırakamazdı. Devlet bu uygulama ile dirlik sahiplerinin miras yoluyla büyük aile mülkleri oluşturmak suretiyle tehdit unsuru haline gelmelerine karşı önlem almış olmaktadır. Bu uygulama esasında Avrupa’daki feodaliteye oldukça benzer bir uygulama olup üretimin devamı ve verimin korunması için bazı zaruri

uygulamaları gerektirmekteydi(Barkan, 1977: 295-306, Fekete, 1961: 30-31, Acun, 2002: 901).

Osmanlı Devleti'nde dirlikler tımar sistemi dahilinde sınıfların görev ve özelliklerine göre “*has*”, “*zeamet*” ve “*tımar*” olmak üzere üç ana kategoride toplanmıştır. Hiyerarşinin en üst katmanında bulunan ve 100.000 akçenin üzerindeki gelirlere oluşan haslar da kendi içerisinde havass-ı hümayun ve havass-ı vüzerâ olmak üzere ikiye ayrılırdı. Havass-ı hümayun olarak kaydedilen gelirler prensipte padişaha ait gelirler olarak görülse de esasen bu gelirler hazine için tahsis edilmiş olup en zengin ve güvenilir gelirler bu kategoriye dahil edilmiştir. Havass-ı vüzerâ olarak kaydedilen gelirler ise beylerbeyi, paşa, vezir...vb. üst düzey devlet memurları için verilen dirliklerdir. Hiyerarşinin ikinci kademesinde bulunan zeametler ise 20.000 akçe ile 100.000 akçe arasındaki gelirleri kapsamakta ve yüksek mertebeli devlet görevlilerine tahsis edilmiştir. Hiyerarşinin en alt basamağında bulunan tımarlar ise 0 ila 20.000 akçe arası gelirleri kapsamakta ve genelde sipahilere ve savaşçılara tezkereli veya tezkeresiz olarak verilirdi. Bu tımarlar ilk verildiği zaman “kılıç” tımarı şeklinde adlandırılmakta ve çekirdek kadro ya da başlangıç tımarı olarak verilmekteydi. Zaman içerisinde sipahi savaşlarda gösterdiği başarılar sonucunda terakki almak suretiyle tımarını 20.000 akçeye kadar yükseltebilmekteydi(İnalçık, 2012: 169-170). Bir tımar sahibinin aldığı terakkiler ile zamanla 20.000 akçeye ulaştığı zaman tımarı zeamete çevrilebilmekte kendisi de zaim taifesine geçebilmekteydi. Ancak bu durum, savaşta istisnai ve olağanüstü bir başarı elde edebilen yani 15 esir veya 15 kelle getiren sipahiler için geçerliydi. Ayrıca, zeametler bey oğullarına ve yüksek rütbeli devlet görevlilerine ayrıldığından genel anlamda tımarın zeamete dönüştürülmesi sınırlıydı(Özünlü, 2010: 240).

Tımar sistemi dahilinde dirlikler dağıtılırken sipahinin mutlaka Müslüman olma şartı olmadığından gayrimüslimlere de hizmetleri karşılığında dirlik verilebilirdi. Osmanlılar, hem kırsalda hem de şehirlerdeki Macar muhtarlarına kendi adamları gözüyle bakarlar ve hizmetleri karşılığında onları bazı vergilerden muaf tutarlar hatta maaş bile öderlerdi. Bu maaşı da nakit olarak değil aynı olarak yani tımar gibi tahsis ederlerdi. Mesela 1547'de Peter Nagy isimli Budin Muhtarı, sipahi sıfatıyla tımar almış ve de Canbek Dalyanı'nı mukataa usulü kiralamıştı(Fekete, 1949: 696).

3. 1570 Yılında İstolni Belgrad Sancağı'nda Dirlik Sahipleri

Makalenin konusunu ve temelini oluşturan, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan T.T. 0497 numaralı ve 1570 tarihli tımar icmal defter, 45,5 x 16,5 ebadında ciltli ve ebrusuz olarak sayfa usulüne göre 102 sayfa olarak numaralandırılmıştır. Söz konusu defter, Budin ümerasından Peçuy Sancakbeyi Mehmed Emin ve Ahkâm-ı Mâliye kâtiplerinden İbrahim'den oluşan tahrir heyeti tarafından hazırlandıktan sonra H. 15 Ramazan 977 (M. 21 Şubat 1570) tarihinde padişaha takdim edilmiştir. İstanbul'da gerekli kontrollerden geçirildikten sonra şer-i şerife ve kanuna uygun olduğu anlaşılan 497 numaralı tımar icmal defter, H. Evâhir-i Cemaziy'el Ahir 978 (M. Kasım 1570) tarihinde hazine-i padişahiye teslim edilerek yürürlüğe girmiştir(B.O.A. T.T.0497: 6-7).

İncelediğimiz defterdeki verilerden yola çıkarak Avusturya serhaddinde bulunan önemli sancaklardan birisi olan İstolni Belgrad'ın tahrir edilen gelirlerinin 1570 yılında tımar sistemi dahilinde ne şekilde dağıtıldığına aşağıdaki tablolar vasıtasıyla ortaya koymaya gayret edeceğiz. Buna göre; 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı'nda kayda alınan gelirlerin Klasik Osmanlı Tımar Sistemi dahilinde has, zeamet ve tımar olmak üzere üç farklı dirlik şeklinde dağıtıldığı anlaşılmaktadır. 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı'ndaki havass-ı hümayun ve havass-ı vüzerâ aşağıda Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1: 1570 Yılında İstolni Belgrad Sancağı'ndaki Padişah Hasları

Nefs-i Varoş-ı İstolni Belgrad	Miktarı
Mahsûl-ü gümrük ve hamr ve dönüm-ü zemin	20.000
Mahsûl-ü bâc-ı bazâr ve resm-i sergi ve bâc-ı üserâ ve esb ve gâv fi sene	15.000
Mahsûl-ü beyt-ül mâl ve mâl-ı gâib ve mâl-ı mefkûd ve yavâ ve kacgûn	10.000
Mahsûl-ü şemhâne ve ihtisâb ve ihzariye fi sene	15.000
Mahsûl-ü icâre-i dekâkin fi sene	10.000
Mahsûl-ü buzhâne ve serhâne fi sene	4000
Mahsûl-ü bâc-ı kanâre-i gâv ve ganem fi sene	5000
Mahsûl-ü ?	10.000
Mahsûl-ü varoş-ı --?an öşr-i gallat ve şire ve saz	50.000
An mahsul-ü an karye-i --? ve öşr-i galat ve şire ve saz fi sene	40.000
Mahsûl-i an karye-i --? hanâzir ve öşr-i galat ve şire ve saz resm-i filori	53.300
Mahsûl-i an karye-i Kis? An öşr-i galat ve şire ve saz resm-i filori	41.450
Mahsûl-i an karye-i --? öşr-i galat ve şire ve saz resm-i filori	37.050
Mahsûl-i an karye-i --? öşr-i galat ve şire ve saz resm-i filori	53.400
Mahsûl-i an karye-i Nakus ?an öşr-i galat ve şire ve saz	17.500
Mahsûl-i an karye-i Ujfalû tâbi-i İstolni Belgrad An öşr-i galat ve şire	11.000
Mahsûl-i an karye-i Hafovar? Maa karye-i --? tâbi-i m. An öşr-i galat ve şire	6300
An mahsul-i --? beher saz fi sene	1000
An mahsul-i --? hanazır der karye-i Hafovar? tabi-i Belgrad	2000
Yekûn	402.000

Tablo 1'deki verilere göre; 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı'nın gelirlerinin 402.000 akçesi havass-ı hümâyûn (padişah hassı) olarak kaydedilmiştir. Padişah hassı olarak kaydedilen 402.000 akçelik gelir grubuna bakacak olursak; bu gelirlerin içerisinde gümrük vergileri, zemin vergileri, pazar ve sergi vergileri, esir ticaretinden elde edilen gelirler, mumhane, ihtisab ve ihzariye gelirleri, dükkan kiralari, küçükbaş ve büyükbaş hayvan kesimhanelerinden alınan vergiler gibi şehre ait olan ve en garanti vergi kaynaklarının padişah hassı olarak kaydedildiği anlaşılmaktadır. Şehirsel gelirlerden başka yüksek miktarda öşr-i galat, şire ve saz başlığı altında İstolni Belgrad'ın kırsalındaki bazı köy ve varoşların gelirlerinin de havass-ı hümâyûna dahil edildiği görülmektedir. Bu açıdan incelendiğinde diğer eyalet ve sancaklardaki klasik uygulamaların İstolni Belgrad Sancağı'nda da devam ettirildiğini ifade edebiliriz.

Havass-ı hümâyûndan sonra İstolni Belgrad Sancak Beyi Mehmed Bey ile Vidin Sancak Beyi Hamza Bey'e verilen gelirler havass-ı vüzerâ olarak aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2: 1570 Yılında İstolni Belgrad Sancakbeyi Mehmed Bey'in Hasları

Nâhiye-i İstolni Belgrad der livâ-i m.	Miktarı
Varoş-i İstolni Belgrad	36.000
Karye-i Sağ? Tâbi-i m.	5500
Karye-i Sombor? Maa --?	5000
Karye-i Örös? Tab-i m.	6000
Karye-i Sönöke? maa mezra-i düven? ve vrac? tâbi-i m.	12.436
-----?	2000
Nâhiye-i Sirem	45.452
Nahiye-i Palota? der liva-i İstolni Belgrad	30.159
Nahiye-i Yehun? der liva-i m.	27.231
Nahiye-i Varadin? der liva-i m.	10.528
Nahiye-i Tata der liva-i İstolni Belgrad	39.164
Nahiye-i Sisek? tabi-i liva-i m.	37.202
Nahiye-i Tata der liva-i m. (ber vech-i tahmin)	13.599
Cem'an gayr-i ez Havas-ı Kopan ve Şimontorina	270.271

Tablo 2'deki verileri analiz edecek olursak; İstolni Belgrad Sancak Beyi Mehmed Bey'e 1570 yılında Kopan ve Şimontorina sancaklarındaki haslarından başka İstolni Belgrad Sancağı gelirlerinden toplam 270.271 akçe tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Mehmed Bey'e tevzi edilen hasların çoğunluğu İstolni Belgrad, Sirem, Varadin, Tata gibi nahiye ve varoşlardan sağlanmıştır. Burada dikkat çeken bir diğer önemli husus ise Tata Nahiyesi'nden 13.599 akçelik bir gelirin *ber vech-i tahmin* olarak tahsis edilmiş olmasıdır. Tımar sistemi içerisinde dirlik dağıtım modellerinden bir tanesi olan ber vech-i tahmin yöntemi esasen herhangi bir sebepten dolayı gelirin tam olarak hesaplanmadığı, tahminden ibaret olduğu modeldir. Özellikle sınır bölgelerinde tahrir komisyonlarının gitmeye cesaret edemediği yerlerin gelirlerinin tahminen yazılması esasına dayanan bu yöntem çok sağlıklı olmayabilirdi(Kaldy-Nagy, 1996: 51, Kaldy-Nagy, 1974-b: 502).

Yine 497 numaralı tımar icmal defterde kayıtlı olan ancak nereden ve hangi gelirlerden oluştuğu ayrıntısıyla tasrih edilmeyen sadece toplam 24.247 akçe tutarında bir meblağın Vidin Sancakbeyi Hamza Bey'e has olarak tahsis edildiğini de belirtmemiz gerekmektedir. Tablo 2'deki İstolni Belgrad Sancak Beyi Mehmed Beyin 270.271 akçelik hası ile burada zikrettiğimiz ancak müstakil bir tablo yapmadığımız Vidin Sancakbeyi Hamza Bey'in 24.247 akçelik has gelirlerini topladığımızda 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı'ndaki Havass-ı Vüzerâ meblağının 294.518 akçeye ulaştığını görmekteyiz.

Havass-ı Hümâyûn ve Havass-ı vüzerâdan sonra zeamet olarak tahsis edilen sancak gelirlerinin sahipleri ve miktarları aşağıda Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: 1570 Yılında İstolni Belgrad Sancağı'ndaki Zeamet Sahipleri ve Miktarları

Zeamet Sahibin İsmi	Miktarı
Zeamet-i Mustafa Miralay-ı Livâ-i M.	21.350
Zeamet-i Mustafa	21.500
Zeamet-i Mehmed Kethüda	21.200
Zeamet-i Divane Pervane?	20.000
Toplam	84.050

Tablo 3'e göre 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı'nda dört adet zeamet bulunduğ u görülmektedir. Dört adet zeamet içerisindeki en yüksek meblağ 21.350 akçe ile mezkur sancağ ın Miralay Zâim Mustafa Beğ'e tahsis edilmiştir. En düşük meblağ a sahip zeamet ise Divane Pervane isimli zâime tahsis edilmiştir. Tahrir yapıldığı yılda İstolni Belgrad Sancağı'ndaki zeamet olarak tahsis ve kaydedilen toplam gelir miktarı 84.050 akçedir. Burada tahsis edilen zeametlerin miktarlarının çok yüksek meblağ lı olmadıkları, birbirlerine yakın oldukları hatta tımandan çok az farkla yüksek olarak zeamet kategorisine dahil edildikleri anlaşılmaktadır. Burada kaydedilen zâimler, muhtemelen daha önce tımar sahibi olup da terakki almak suretiyle gelirlerini 20.000 akçe ve üzerine çıkarmayı başarabilmiş olan sipahiler olmalıdır. Tüm bu verilerden de İstolni Belgrad Sancağı dahilindeki zeametlerin esasen en düşük meblağ a sahip olduklarını ve dört adet zeamet toplamının dahi has seviyesine ulaşamadığını ifade etmeliyiz.

1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı'nda tımar sistemi içerisinde has ve zeametlerden sonra en alt kademedeki dirlikler olan sipahi tımarları aşağıda Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: 1570 Yılında İstolni Belgrad Sancağı'ndaki Erbab-ı Tımar

Tımar Sahibinin İsmi	Miktarı
Tımar-ı Tur Ali bin Hasan	18.500
Tımar-ı Ömer Ağa	17.500
Tımar-ı İskender	16.000
Tımar-ı Hüseyin Eflak?	15.400
Tımar-ı Hamza bin Abdullah	14.500
Tımar-ı Davud bin Veli	13.000
Tımar-ı Cafer Ağa --? Derviş Beğ	13.000
Tımar-ı Divane Ali	12.800
Tımar-ı Mümin? Serasker-i Sipahiyân-ı Livâ-i İ.Belgrad	11.500
Tımar-ı Mehmed bin Mahmud	10.500
Tımar-ı Hamza bin Abdullah 7333 akçe + (ber vech-i tekmil)	10.500
Tımar-ı Mehmed bin Hayreddin	10.200
Tımar-ı Divâne Şahin	10.000
Tımar-ı Süleyman bin Davud an Yeniçeriyân-I Dergâh-ı Âli	10.000

Tımar-ı Hüseyin	10.000
Tımar-ı --?	9900
Tımar-ı Mustafa	9333
Tımar-ı Nasuh an çavuşân-ı Budun	8000
Tımar-ı Ahmed	9000
Tımar-ı Mehmed bin Halil	9000
Tımar-ı --?	9000
Tımar-ı Hüseyin bin Mehmed 7500 akçe + (ber vech-i teknil)	9000
Tımar-ı İbrahim	8999
Tımar-ı İskender bin Mehmed	8900
Tımar-ı Sefer Ağa	8900
Tımar-ı Veli bin Ahmed 7000 akçe + (ber vech-i teknil)	8789
Tımar-ı --? bin Ali	8500
Tımar-ı Mustafa bin Şaban	8500
Tımar-ı Mehmed bin Mustafa	8800
Tımar-ı Bâli bin İsmail	8500
Tımar-ı Süleyman	8500
Tımar-ı Hacı bin --? an çavuşan-ı defter-i budun	8500
Tımar-ı Durmuş	8500
Tımar-ı İbrahim Ağa	8400
Tımar-ı İnehan bin Mehmed	8166
Tımar-ı Cafer bin Abdullah	8000
Tımar-ı Divane Ferhad	8000
Tımar-ı Ali	8000
Tımar-ı Recep bin Abdullah	8000
Tımar-ı Mehmed bin Alagöz	8000
Tımar-ı Ali bin Şaban	8000
Tımar-ı Temür bin Süleyman	8000
Tımar-ı Abdi bin Mustafa (ber vech-i teknil)	8000
Tımar-ı Divane Murad (ber vech-i teknil)	8000
Tımar-ı Ferhad	8000
Tımar-ı Hüseyin 6666 akçe + (ber vech-i teknil)	8000
Tımar-ı Yusuf bin Abdullah (ber vech-i teknil)	8000
Tımar-ı Mustafa bin --?	8000

Tımar-1 Ferhad --? Ahmed Beğ	8000
Tımar-1 Hüseyin bin Üveys	8000
Tımar-1 Mustafa bin Abdullah	8000
Tımar-1 Recep an çavuşan-1 defter-i budun	8000
Tımar-1 Hüseyin Bin Sinan	7500
Tımar-1 Hasan bin Veli	7500
Tımar-1 Pervane	7500
Tımar-1 İsa bin Davud	7500
Tımar-1 --? bin Oruç	7500
Tımar-1 --? Derviş Beğ	7500
Tımar-1 Ali bin Hasan	8000
Tımar-1 Recep Bin Veli	7499
Tımar-1 İnehan bin Ali	7337
Tımar-1 Veli bin İskender	7300
Tımar-1 Oruç Bin Mehmed	7300
Tımar-1 Cafer bin Abdullah	7248
Tımar-1 Yusuf	7000
Tımar-1 Turhan	7000
Tımar-1 Pir Ali	7000
Tımar-1 Ali bin Abdullah	7000
Tımar-1 Mehmed bin Ahmed	7000
Tımar-1 --? bin Abdullah	7000
Tımar-1 Hüseyin bin Abdullah	7000
Tımar-1 Abdurrahman (ber vech-i teknil)	7000
Tımar-1 Ferhad bin Temürhan	7000
Tımar-1 Ramazan bin Veli (ber vech-i teknil)	7000
Tımar-1 Rıdvan bin Abdullah	7000
Tımar-1 İbrahim bin Abdullah	7000
Tımar-1 Kurt Ali bin Mehmed	6900
Tımar-1 Ahmed bin Hacı Mehmed	6900
Tımar-1 Şehsuvar bin Abdullah	6800
Tımar-1 Hasan bin Orhan Çavuş	6750
Tımar-1 Arslan bin İnehan	6666
Tımar-1 Kurt Mehmed	6666

Tımar-1 Şaban	6666
Tımar-1 Hasan bin Murad	6666
Tımar-1 Yunus	6666
Tımar-1 Bâli Divâne	6666
Tımar-1 Hasan bin Veli	6500
Tımar-1 Mehmed	6500
Tımar-1 Hasan bin Hüseyin	6500
Tımar-1 Arnavud Mehmed	6500
Tımar-1 Ferhad?	6500
Tımar-1 Osman birader-i Mehmed çavuş an yeniçeriyan-ı Budun	6500
Tımar-1 Ali bin Abdullah	6500
Tımar-1 --? bin Mustafa	6500
Tımar-1 Mustafa	6400
Tımar-1 Hacı Hasan	6300
Tımar-1 Ali	6300
Tımar-1 Şaban	6000
Tımar-1 İbrahim bin Murad	6000
Tımar-1 Hüseyin bin Abdullah	6000
Tımar-1 Divane Şaban	6000
Tımar-1 Cafer bin Bedri	6000
Tımar-1 Macar Ali bin Abdullah	6000
Tımar-1 Ahmed	6000
Tımar-1 Hamza İlyas (ber vech-i teknil)	6000
Tımar-1 Pervane	6000
Tımar-1 Ömer bin Cafer	6000
Tımar-1 Hasan bin Mehmed	6000
Tımar-1 Mehmed bin Abdullah	6000
Tımar-1 Hasan bin Mustafa	6000
Tımar-1 Süleyman	6000
Tımar-1 Ebubekir bin Kasım	6000
Tımar-1 Karagöz Hasan	6000
Tımar-1 Behram Abdullah	6000
Tımar-1 Ali bin Mustafa	6000
Tımar-1 Seyyid Ahmed	6000

Tımar-1 Salih bin Yusuf	6000
Tımar-1 Mehmed Bin Mustafa	6000
Tımar-1 Abdullah	6000
Tımar-1 Üveys	6000
Tımar-1 Ali bin Mehmed	6000
Tımar-1 Ramazan --? Hasan Beğ	6000
Tımar-1 Mustafa Divane	6000
Tımar-1 Mustafa bin Hasan	6000
Tımar-1 İnebey	6000
Tımar-1 Ali bin Osman (ber vech-i tekml)	5999
Tımar-1 Mustafa bin Mehmed	5999
Tımar-1 Hüseyin bin Yusuf (ber vech-i tekml)	5999
Tımar-1 Hüseyin bin Veli	5999
Tımar-1 Ali Kasım	5999
Tımar-1 Ömer bin Ali	5999
Tımar-1 Pervane bin Mehmed	5999
Tımar-1 Mustafa bin Mehmed	5999
Tımar-1 Mehmed bin Divane Hasan	5999
Tımar-1 Yusuf Divane	5999
Tımar-1 --?	5000
Tımar-1 Mustafa bin Ali	4000
Tımar-1 Mehmed bin Pervane	3500
Tımar-1 Hasan bin Halil	3344
Tımar-1 Mustafa bin Sinan (ber vech-i tekml)	5999
Tımar-1 Hüseyin bin Yusuf	2000
Tımar-1 İlyas	3000
Tımar-1 Ali bin İbrahim (ber vech-i tekml)	6000
Toplam	1.077.440

Tablo 4'ü yorumlayacak olursak İstolni Belgrad Sancağı tımar icmal defterine 1570 yılında toplam 1.077.440 akçe tutarında 141 adet sipahi tımarının kaydedildiği anlaşılmaktadır. Bu tımarlardan 14 adeti *ber vech-i tekml* usulüne göre dağıtılmıştır.⁵ Kaydedilen 141 adet sipahi tımarı içerisinde en yüksek meblağa sahip olanı 18.500 akçe ile Tur Ali bin Hasan'a ait iken en düşük meblağa sahip tımar ise 2000 akçe ile Hüseyin bin Yusuf'a aittir. Genel anlamda bakıldığında incelediğimiz defterde sipahi tımarlarının

⁵ Ber vech-i tekml tımar tevcih usulü hakkında detaylı bilgi için bkz. İnalçık, "a.g.m.", s.759.

meblağlarına göre en yüksekte en düşüğe doğru sıralanarak kaydedildiği dikkat çekmektedir. 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı'nda toplam 141 adet tımarın sadece 15 adeti 10.000 akçe ve üzeri bir meblağa sahipken geri kalanların çoğunluğu 6000 ila 8500 akçe arasında yoğunlaşmaktadır. Defterdeki verilere göre; İstolni Belgrad Sancağı'nda tımar tahsis edilen kimseler arasında sipahilerden başka İstolni Belgrad Livası Seraskeri Mümin Ağa, Dergah-ı Ali Yeniçerilerinden Süleyman bin Davud, Budin Çavuşlarından Nasuh Ağa, Budin Defter Çavuşlarından Recep Ağa...vb. kişilerin bulunduğu görülmektedir. Defterdeki veriler arasında dikkat çeken bir diğer husus ise Budin Yeniçerilerinden Mehmed Çavuş'un biraderi Osman Bey'e de 6500 akçe tutarında tımar tahsis edilmiş olmasıdır. Genel anlamda buradaki sipahi tımarlarına bakıldığında kendilerine tımar tahsis edilenler arasında kılıç tımarı ya da başlangıç tımarı alan kişi sayısının 4 olduğu geri kalanların ise daha kıdemli sipahiler olduğu varsayılabilir.

İstolni Belgrad Sancağı'ndaki erbab-ı tımarları has, zeamet ve tımar olarak ayrı ayrı tablolarda verip analiz ettikten sonra 1570 yılında sancak dahilindeki gelirlerin ve dirliklerin genel durumu aşağıda Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: 1570 Yılında İstolni Belgrad Sancağı'ndaki Dirliklere Toplu Bakış

İstolni Belgrad Sancağı'ndaki Dirlikler		Miktarı	%
Havâss-ı	Hümâyûn	402.000	21,7
	Vüzerâ	294.518	15,9
Zeamet		84.050	4,5
Tımar		1.077.440	57,9
Toplam		1.858.008	

497 numaralı Tımar İcmal deftere göre; 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı dahilindeki gelirlerin toplamı 1.858.008 akçedir. Bu meblağın 402.000 akçesi padişah hası olarak 294.518 akçesi ise vüzerâ hasları olarak kaydedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında İstolni Belgrad Sancağı'nda 696.518 akçe olarak tahsis edilen hasların toplamı sancak gelirlerinin de %37,6'sını oluşturmaktadır. Haslardan sonra 84.050 akçe olarak kaydedilen zeametler ise sancak gelirlerinin % 4,5 gibi çok küçük bir meblağını oluşturmaktadır. Hiyerarşinin en alt basamağında yer alan tımar gedikleri ise toplam 1.077.440 akçe ile sancak gelirlerinin %57,9'una tekabül etmektedir. Bu verilere göre 1570 yılında İstolni Belgrad Sancağı gelirlerinin yarısından fazlasının sipahi tımarı olarak tahsis edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak defterdeki verilerden esasen merkezden çok uzak ve Habsburg sınırında yer almasına rağmen İstolni Belgrad Sancağı'nda da Osmanlı tımar sisteminin başarıyla uygulandığını, sistemdeki unsurların has, zeamet ve tımarların tamamının bulunduğunu elde etmekteyiz. Bilindiği üzere Tımar Sistemi genellikle merkezi otorite gücünün yoğun bir şekilde hissedildiği dolayısıyla merkeze kısmen yakın bölgelerde daha kolay uygulanmaktaydı. Merkezden uzak ve yerel güçlü unsurların yoğun olduğu bölgelerde ise genellikle ya vassallık sistemi ya da yıllık salyâne ödemek şartıyla Osmanlı hakimiyeti tesis edilirdi. Araştırmamızda tespit ettiğimiz gibi İstolni Belgrad Sancağı'nda XVI.yüzyılın son çeyreği gibi gerek ekonomik zorlukların, gerekse Uzun İran ve Avusturya Savaşlarının arefesinde bölgede doğrudan Osmanlı hakimiyetinin uygulandığı, sınır bölgesi olmasına rağmen yerel gayrimüslim unsurlar yerine Müslimlere dirlikler tevcih edildiği anlaşılmaktadır. Buradan da Macaristan'da Mohaç Savaşı sonrasında kısa bir dönem (1526-1541) vassallık sistemi uygulanmasına rağmen ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti'nin tahrir ve

tımar Sistemi vasıtasıyla toprakları dirlikler halinde sipahilere dağıtarak doğrudan hakimiyetini kurduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca burada da tımar sistemi içerisindeki dirliklerin mali sınırları 20.000 akçeye kadar olan gelirlerin tımar, 100.000 akçeye kadar olanların zeamet ve 100.000 akçe ve üzerindeki ise has olarak kaydedilme kuralının istisnasız bir şekilde uygulandığını ifade edebiliriz. Son söz olarak incelediğimiz defterdeki verilere göre; İstolni Belgrad Sancağı'nda 1570 yılında erbab-ı tımarın tamamının Müslümanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

A.Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, TT.0497.

B. Tetkik Eserler

Acun, F. (2002), “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”, *Türkler*, 9, ss.899-908.

Akdağ, M. (1945), “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 3, (4), ss.419-431.

Barkan, Ö. L. (1977), “Tımar”, *İA*,12/1, ss.286-333.

Bilge, S.M. (2001), “Macaristan'da Osmanlı Hakimiyetinin ve İdarî Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 11, ss.33-81.

Dávid, G. (2001), “İstolni Belgrad”, *D.İ.A.*, 23, ss.405-407.

Erdoğan Özünlü, E. (2010), “Osmanlı Ordusunda Bir Motivasyon ve Terfi Kaynağı: “Terakki” Tevcihi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11,ss.238-244.

Evliya Çelebi,(2011), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz.Mümin Çevik, VI, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Fekete, L. (1949), “Osmanlı Türkleri ve Macarlar 1366-1699”, *Belleten*, XIII, 52, ss.663-743.

_____ (1961), “Macaristan'da Türklerin Mülk Sistemi”, çev. M.Tayyib Gökbilgin, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*,16, ss.25-42.

Fügedi, E. (1969), “Der Stadtplan von Stuhlweissenburg und die Anfänge des Bürgertums in Ungarn”, *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 15,(1/2), ss.103-136.

Gökbilgin, M.T. (1997), “Süleyman I”, *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, XI, ss.99-155.

Györfyy, G. (1971), “Dem Gedächtnis Stephans, des ersten Königs von Ungarn”, *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 17,(1/2), pp.1-11.

İnalcık, H. (1964), “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, *Türk Kültürü*, 25-36, 3, ss.758-765.

_____ (2000), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt I,ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert, çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık.

_____ (2009), *Devlet-i 'Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

_____ (2012),“Tımar”, *D.İ.A.*, 41, s.168-173.

İpçioğlu, M. (1990), “Kanunî Süleyman'ın Estergon (Esztergom) Seferi 1543-Yeni Bir Kaynak” *Osmanlı Araştırmaları*, 10, ss.137-159.

- Kaldy-Nagy, G. (1972), “Macht und Immobilienvermögen eines türkischen Beglerbegs im 16. Jahrhundert”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 25, LVDOVICO LIGETISEPTVAGENARIO HOC VOLVMEN DAMVS DICAMVS DEDICAMVS, pp.441-450.
- _____ (1974-a), “Suleimans Angriff auf Europa”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 28, pp.163-212.
- _____ (1974-b), “Tımar Sisteminin Macaristan’da Tarımsal Üretime Etkisi”, çev. Şadan Karadeniz, *Belleten*, 38, 151, ss.499-508.
- _____ (1996), “XVI.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Merkezi Yönetimin Başlıca Sorunları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VII, 12-13, ss.49-55.
- Kopçan, V. (1973), “XVI-XVII. Asırlarda Kuzey Macaristan Hudut Boylarında Osmanlı Hakimiyetinin Karakteri”, *VII.Türk Tarih Kongresi*, C.II, ss.618-625.
- Kubinyi, A. (1991), “Buda-Die Mittelalterliche Hauptstadt”, *Budapest Im Mittelalter*, Braunschweig, ss.15-41.
- Öztürk, Y. (2013), “Tımar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması Bizans Uygulaması ve Osmanlı İle Mukayesesi”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 31, ss.157-208.
- Peçevi İbrahim Efendi, (1981), *Peçevi Tarihi I*, haz. Bekir Sıtkı Baysal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Schaendlinger, A.C. (1984), “Die Osmanisch-Habsburgische Diplomatie In Der Ersten Halfte Des 16.JHTDS”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV, ss.181-196.
- Turan, N.S. (2005), “Kanuni’nin Macaristan Siyaseti- Macaristan’da Osmanlı Kültüründen İzler”, *Toplumsal Tarih*, 138, ss.46-53.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1998), *Osmanlı Tarihi*, C.II, Ankara.
- Yücel, Y. (1991), *Muhteşem Türk Kanuni İle 46 Yıl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.